

A. I. Kuprin

Setkání s L. N. Tolstým

Přeložila Irena Cemutaliová

Prosloveno dne 12. října 1908 na slavnostním
večeru k počtě L. N. Tolstého v Tenišovově sále

Není to dávno, co jsem měl příležitost mluvit s člověkem, který jako dítě viděl Puškina. Utkvělo mu v paměti, že básník byl menší postavy, světlovlasý a nehezký, živý, ale přitom velmi rozpačitý tou pozorností, kterou budil ve svém okolí. Věřte mi, že jsem se na tohoto pamětníka díval málem jako na zázrak. A po takových padesáti - šedesáti letech bude také někomu připadat jako učiněný div světa, že jsou tu lidé, kteří zažili Tolstého /nechť mu Bůh dopřeje ještě dlouhou řádku dní!/.

Proto se mi nezdá zbytečné povědět o tom, jak jsem ho na jaře roku 1905 viděl také já.

Jeden můj známý - Jelpaťjevskij - mě upozornil na to, že druhého dne ráno odjíždí Tolstoj z Jalty. Živě si připomínám to nádherné jitra - veselý vítr, i moře, neklidné a zářivé - a také parník Svatý Nikolaj, kde jsem byl o celou hodinu dříve než sám Tolstoj. Spisovatel sem přijel v kočáře se zvednutou stříškou: kočár se zastavil, z jeho nitra se vynořila noha ve vysoké plátěné botě, zašátrala po stupátku a pak teprve vystoupil se stařeckou úzkostlivostí Lev Nikolajevič. Měl na sobě kratší drapový převlečník, holinky a obnošenou buřinku. Tento ústroj, splývavý vous a plesnivé vlasy - to vše se mi u něho zdálo komické i dojemné zároveň. Vypadal totiž jako jeden z těch starých židů, jaké tak často potkáte na Rusi, zejména v jeho jihozápadní části.

Byl jsem Tolstému představen. Nevím ani, jaké měl oči, protože jsem cítil veliké rozpaky, a navíc - barvě očí nepřikládám zvláštní význam. Vzpomínám si, když mi stiskl ruku, že byla veliká, studená a tuhá. Překvapilo mě, že místo důstojného starce - něco jako Michalangelova Mojžíše - vidím stařečka středního vzrůstu s obezřele vypočítavými pohyby. Také si vybavuji jeho stařecký, tenký, zastřený hlas. Vůbec vypadal nesmírně staře a churavě. Ale vtom jsem si povšiml, jak ty jeho lety vybledlé a zklidněné oči s malými pronikavými zorničkami podvědomě, jen tak ze zvyku, sledují mrštné pohyby námořníků, i otáčení rumpálu, i lidí na přístavišti, a zároveň oblohu, slunce, moře, ba dokonce pronikají do duše každému z nás, co jsme byli na lodi.

A tu se odehrála zajímavá scénka: s Tolstým přijel doktor Volkov, kterého si lidé pro jeho ježatou hlavu myšlíli s Maximem Gorkým a hrnuli se v houfu za ním. Této příležitosti využil Tolstoj, aby vychutnal chvilku volnosti a zamířil na příď, kde se tísnily davy vystěhovalců - Arméni, Tataři, těhotné ženské, nádeníci i popi v ošoupaných hábitech. S úžasem jsem pozoroval, jak se všichni před spisovatelem rozestupují, ačkoliv o něm nevěděli zhola nic. A on kráčí mezi nimi jako pravý vladař, který pokládá za samozřejmost, že mu lidé uvolňují cestu. Maně se mi vybavila slova nábožné písně "I sestoupil Pán z nebes v celé slávě". A také jsem si vzpomněl na rozkošné vyprávění své matky - Moskvanky tělem i duší - o tom, jak Tolstoj jde za pěkného zimního večera jednou z moskevských uliček a všichni kolemjdoucí před ním smekají na znamení samovolné úcty a pokory. A tak jsem si s mimořádnou jednoznačností uvědomil, že jediná forma moci, která je člověku dovolena, je moc plynoucí z nadřazenosti tvůrčího ducha, moc jinými dobrovolně přijímaná - područí opojné a zázračné.

Asi za pět minut přijeli další známí Lva Nikolajeviče

- a opět jsem poznával jiného Tolstého - a to poněkud koke-
tujícího. Jako by se rázem proměnil v třicátníka: měl pev-
ný hlas, jasný zrak, uhlazené společenské způsoby. S velkou
chutí vykládal historku, která nezapřela zkušeného vypravěče:

"Tak si představte - ležím v posteli nemocný a najednou
přijede nějaká deputace, prý odněkud z Tambovské gubernie.
Nemohu je pochopitelně přijmout ve své pracovně a tak je ne-
chám defilovat pod oknem ložnice. No a co se nestalo: možná
si vzpomenete, že v Plodech osvěty mám postavu tlusté milost-
paní. Četli jste to, ne? Tak ta milostpaní se objeví pod mým
oknem a povídá, 'Velevážený Lve Nikolajeviči, račte přijmout
náš vřelý dík za nesmrtelná díla, kterými jste obohatil rus-
kou literaturu...' A já jí vidím na očích, že nečetla ani
řádku. Zeptám se jí tedy, 'A co se vám na nich nejvíc líbi-
lo?' Dáma mlčí. Někdo jí zezadu napoví 'Vojna a mír, Dětství,
chlapectví...' Milostpaní rudne, bledne, uhýbá pohledem, až
celá popletená ze sebe vysouká 'No ovšemže, ano: Vojenský
mír ... Dětské chlapectví ... a ... a další knížky...' "

Mezitím dorazili nějakí Angličané a já opět poznávám
jiného Tolstého - rezervovaného, až odměřeného evropského
aristokrata, důstojného, klidného, který se blýská perfektní
anglickou výslovností.

Takový dojem jsem si vytvořil o spisovateli jako člově-
ku za pouhou čtvrt hodinku. Ale myslím, že by pro mne zůstal
stejně neuchopitelný, i kdybych ho pozoroval po léta.

Za těch několik málo minut jsem však pochopil řadu věcí:
je to veliké štěstí žít v době, kdy žije tento podivuhodný
člověk. Je to potěšující a hrdý pocit být také člověkem. Je
to povznášející myslit a cítit spolu s ním ve stejném krás-
ném jazyce - rusky. Uvědomil jsem si, že člověk, který vytvo-
řil postavy půvabné Nataši i kudrnatého Vasky Denisova, sta-
rého koně Cholstoměra i fenek Milky a Frou-Frou, postavy

chladnokrevně odvážného Dolochova i "kulatého" Platona Karatajeva, člověk, který nám znovu oživil osobnost Napoleona nervozně škubajícího stehnem a zobrazil všechny ty zednáře, vojáky i kozáky s působivou postavou strýce Jerošky, který je tak podomácku cítit trošku krví, trochu tabákem a mladým kavkazským vínem - že tento mnohotvárný člověk má tajuplnou moc přimět nás k slzám, k radosti, k dojetí - že právě on je tím svrchovaným vládcem uznávaným všemi lidmi z vlastní vůle, ba s pocitem radosti. A jeho moc - obdobná moci Stvořitele - přetrvá všechno a zůstane tu na věky, až my, naše děti, ba i vnuci už dávno budeme po smrti.

To je asi tak všechno, co jsem si stačil pomyslet a procítit mezi druhým a třetím zvoněním na palubě masivní nákladní lodi Svatý Nikolaj, než odrazila od břehu.

A ještě si vzpomínám na jeden humorný a dojemná detail.

Když jsem běžel dolů po lodním můstku, narazil jsem na kapitána lodi, s kterým jsme se neznali.

Zeptal jsem se ho:

"Jestlipak víte, koho máte na palubě?"

Jeho mužná tvář se celá rozzářila, stiskl mi ve spěchu ruku - neměl na mne ani chvilku času - a vykřikl:

"No přece Tolstého!"

A to jméno zaznělo jako magické sjednocující heslo, stejně srozumitelné ve všech zeměpisných šířkách i délkách, po celé zeměkouli: No přece Tolstého!

A nakonec bych se mu chtěl vyznat z upřímného obdivu a z hluboké vděčnosti a popřát mu zdraví a dlouhá léta. Nechť je mu dopřáno, aby jako dobrý hospodář, který vypěstoval bohatý sad k užitku i pro radost všem lidem, se mohl na sklonku života těšit na zlaté plody, které jsou jeho dílem.